

БЕЗБЕДНОСТ

ТЕОРИЈСКО СТРУЧНИ ЧАСОПИС

МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

UDK 343+351.74./75(05)
YU ISSN 0409-2953

БЕОГРАД
Година LXI

2
2019

„БЕЗБЕДНОСТ“

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије

УРЕДНИШТВО

Проф. др Бобан Милојковић, редовни професор Криминалистичко-полицијског универзитета,
Проф. др Миљивој Донсај, редовни професор Факултета спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду,
Проф. др Драгана Коларић, редовни професор Криминалистичко-полицијског универзитета,
Проф. др Тијана Шурлан, судија Уставног суда Републике Србије,
Проф. др Бојан Милисављевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду,
Доц. др Миле Шикман, начелник Управе за полицијско образовање, Министарства унутрашњих послова Републике Српске,
Проф. др Младен Милошевић, ванредни професор Факултета безбедности Универзитета у Београду,
Доц. др Александар Ђорђевић, помоћник команданта жандармерије, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др Божидар Оташевић, Криминалистичко-полицијски универзитет,
Доц. др Синиша Достих, Управа граничне полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Жељко Нинчић, начелник Одељења за оперативну полицијске вештине и опремање полиције, Управа полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Владимир Урошевић, послови сузбијања електронског криминала у Служби за борбу против организованог криминала, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др Наташа Радосављевић-Стевановић, начелник Одељења за физичко-хемијска и токсиколошка вештачења, Национални центар за криминалистичку форензику, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др Владимир Шебек, шеф Одсека за борбу против корупције, Управе криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Главни и одговорни уредник
Доц. др Божидар Оташевић

УРЕДНИК

Јасмина Владисављевић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Јасмина Милетић

ЛЕКТОР ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Весна Анђелић-Николенцић

АДРЕСА УРЕДНИШТВА:

Булевар Зорана Ђинђића 104
011/3148-734, 3148-739,
e-mail: upobr@mup.gov.rs

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТА ГОДИШЊЕ

(тираж: 800 примерака)

ШТАМПА: Комазец,
Краља Петра I, 66, Инђија

PDF верзија часописа доступна је на адреси:

<http://www.mup.gov.rs/публикације>,

и архивабројева од 2000. до 2015. године доступна је на адреси:

<http://prezentacije.mup.gov.rs/upravaobrazovanje/bezbednost.html>

САДРЖАЈ

Дијана ПЕТРОВИЋ 5 ШЕСТА ДЕЦЕНИЈА ЧАСОПИСА „БЕЗБЕДНОСТ“

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Проф. др Бојан МИЛИСАВЉЕВИЋ 12 МЕСТО И УЛОГА ВОЈНИХ АТАШЕА У ПОЗИТИВНОМ ДИПЛОМАТСКОМ ПРАВУ
- Филип КУКИЋ 28 СТРАТЕШКИ ПРИСТУП УНАПРЕЂЕЊУ ФИЗИЧКЕ ПРИПРЕМЉЕНОСТИ КОЈА ЈЕ У СКЛАДУ СА СТАНДАРДОМ ЗА ДОБРО ЗДРАВЉЕ ПОЛИЦАЈАЦА: ОСМОНЕДЕЉНА ИНТЕРВЕНЦИЈА – ПИЛОТ СТУДИЈА
- Александар ЧВОРОВИЋ
- Проф. др Оливер ЛАЈИЋ 46 ДРОГЕ ЗА СИЛОВАЊЕ – ПОЈЕДИНИ КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ, ИНФОРМИСАНОСТ И СТАВОВИ МЛАДИХ
- Проф. др Валентина БАИЋ
Милан Ољача

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Проф. др Младен МИЛОШЕВИЋ 68 СПЕЦИФИЧНОСТИ ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРЕВАРЕ УЗ КОРИШЋЕЊЕ ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА
- Проф. др Ненад ПУТНИК
- Проф. др Дарко МАРИНКОВИЋ 89 СТРУКТУРА И ДИНАМИКА ИЛЕГАЛНИХ ТРЖИШТА У СПЕКТРУ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА
- Проф. др Ненад МИЛИЋ
- Др Жељко НИНЧИЋ 111 КРИМИНАЛИСТИЧКА КОНТРОЛА У ФУНКЦИЈИ СУПРОТСТАВЉАЊА КРИМИНАЛИТЕТУ
- Спасоје ВУЛЕВИЋ 134 АМОК СИТУАЦИЈЕ И НАПАДИ „АКТИВНОГ СТРЕЛЦА“ КАО ОБЛИК УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ
- Проф. др Светлана РИСТОВИЋ 153 СРПСКА ПОЛИЦИЈА И МЕЂУНАРОДНА ПОЛИЦИЈСКА САРАДЊА – ОД ПОЧЕТАКА ДО ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА
- Душан СТАНКОВИЋ 176 ПРОЦЕС ЛИЦЕНЦИРАЊА СЛУЖБЕНИКА ПРИВАТНОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
- 196 УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РАДОВА

CONTENTS

Dijana PETROVIĆ 5 SIXTH DECADE OF SECURITY MAGAZINE

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

- Prof. Bojan MILISAVLJEVIĆ, PhD 12 PLACE AND ROLE OF MILITARY ATTACHES IN POSITIVE DIPLOMATIC LAW
- Filip KUKIĆ 28 THE STRATEGIC APPROACH TO AN IMPROVEMENT OF HEALTH-RELATED PHYSICAL FITNESS OF POLICE OFFICERS: AN 8-WEEK EXERCISE INTERVENTION – PILOT STUDY
- Aleksandar ČVOROVIĆ
- Prof. Oliver LAJIĆ, PhD 46 RAPE DRUGS - CERTAIN ASPECTS REGARDING CRIME INVESTIGATION, AWARENESS AND ATTITUDES OF THE YOUNG
- Prof. Valentina BAIĆ, PhD
- Milan Oljača

REVIEW PAPERS

- Prof. Mladen MILOŠEVIĆ, PhD 68 THE SPECIFIC FEATURES OF PERPETRATION OF THE CRIMINAL OFFENCE OF FRAUD USING INFORMATION-COMMUNICATION TECHNOLOGIES
- Prof. Nenad PUTNIK, PhD
- Prof. Darko MARINKOVIĆ, PhD 89 STRUCTURE AND DYNAMICS OF ILLEGAL MARKETS WITHIN THE SPECTRUM OF ORGANIZED CRIME
- Prof. Nenad MILIĆ, PhD
- Željko NINČIĆ, PhD 111 CRIMINALISTIC CONTROL IN THE FUNCTION OF OPPOSING CRIMINALITY
- Spasoje VULEVIĆ 134 AMOK OR ACTIVE SHOOTER'S ATTACKS AS A FORM OF SECURITY THREAT
- Prof. Svetlana RISTOVIĆ, PhD 153 SERBIAN POLICE AND INTERNATIONAL POLICE COOPERATION FROM THE BEGINNING TO EUROPEAN INTEGRATION
- Dušan STANKOVIĆ 176 LICENSING PROCESS OF PRIVATE SECURITY OFFICERS IN THE REPUBLIC OF SERBIA
- 196 INSTRUCTION FOR THE ASSOCIATES ABOUT EDITING THE MANUSCRIPTS

Проф. др Дарко МАРИНКОВИЋ*

Проф. др Ненад МИЛИЋ

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost1902089M

УДК: 343.9.02::343.53(497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 14. 12. 2018. године

Ревизија: 5. 3. 2019. године

Ревизија: 29. 4. 2019. године

Датум прихватања: 4. 6. 2019. године

Структура и динамика илегалних тржишта у спектру организованог криминала¹

Апстракт: *Илегално тржиште је, слично легалном, област друштвених односа у којој се обављају производња, размена, продаја и потрошња робе и услуга, с том разликом што производи/услуге који су предмет размене, или сама размена, крше утврђене законске одредбе. Значај њиховог проучавања произилази из чињенице да се на илегалним тржиштима акумулирају огромна финансијска средства, док игнорисање овог феномена у најмању руку значи и игнорисање проблема организованог криминала, уз отежавање разумевања и законитих тржишта.*

Експланација организованог криминала анализом структуре и функционисања илегалних тржишта заснива се на чињеници да су управо илегална тржишта доминантан друштвени амбијент у коме та врста криминала настаје и у коме се развија. Вишеструки карактер феномена незаконитог поступања на тржиштима уопште онемогућава разликовање легалних од илегалних тржишта на основу карактера производа који су предмет размене.

---

* darko.marinkovic@kpu.edu.rs

¹ Рад је резултат рада на пројекту „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција“, који под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2017), као и рада на пројекту „Криминалитет у Србији и инструменти државне реакције“, који финансира и реализује Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду, циклус научних истраживања 2015–2019. године.

*Уместо тога пажњу треба фокусирати на идентификовање различитих облика, односно типова илегалних тржишта. Такође, нормално функционисање тржишта захтева транспарентност и антиципацију тржишних трансакција, као и прилагодљивост тржишних партиципаната. Као три основна фактора, чији дисбаланс доводи до тржишне нестабилности и поремећаја координације активности тржишних учесника, издвајају се проблеми процене вредности, конкуренције и сарадње, уз често присуство насиља, као регулаторног фактора *sui generis*.*

Кључне речи: појам илегалног тржишта, врсте илегалних тржишта, организовани криминал, трговина наркотицима, процена вредности, координација и сарадња на илегалном тржишту, насиље на илегалном тржишту.

Увод

Иако су *ex definitio* незаконит феномен, илегална тржишта имају изузетан економски, политички и друштвени значај. Прецизне податке о њиховој величини тешко је дати – неке процене указују да годишња добит на њима премашује вредност од билион америчких долара. Тако, на пример, експерти Уједињених нација тврде да глобална вредност илегалне трговине у једној години достиже цифру од фрапантних 1.300 милијарди долара, уз тенденцију раста (General Assembly of the United Nations, 2012). С политичког становишта, постојање илегалних тржишта представља значајан изазов за државу и њен економски и финансијски систем. Исто тако, она тангирају и морално устројство друштва, због чега је неопходно размотрити и њихов шири социјални аспект. Игнорисање постојања илегалних тржишта искључује могућност стицања нових сазнања о њима, истовремено отежавајући разумевање и самих легалних тржишта.

Када се анализирају субјекти који илегална тржишта снабдевају одређеном робом и услугама, у први план се као доминантни издвајају преступници удружени у криминалне групе које се могу окарактерисати атрибутом *организовани криминал*. Реч је о веома сложеној *пословној машинерији* која експлоатише илегална тржишта – аналитичари Уједињених нација истичу да организовани криминал остварује годишњи профит од око 900 милијарди до-

лара (конкретно, у 2009. години 870 милијарди долара), што чини 1,5% глобалног БДП-а (UNODC, 2011: 7).

У криминолошкој литератури, у сагледавању феномена организованог криминала обично се акцентују два приступа – први, у коме је фокус интересовања усмерен на криминалне групе и њихова структурна обележја, и други, који се бави врстом незаконитих активности које се испољавају у оквиру организованог криминала, доминантно илегалним тржиштима. Независно од приступа, нема сумње да је веза организованог криминала и илегалних тржишта чврста и нераскидива. Деценијама уназад, преступници су настојали да становништву, по правилу за високе суме новца, обезбеде ону робу и услуге за којима је постојала тражња, а које је из одређених разлога држава била забранила или строго контролисала. Временом, то је довело до поистовећивања организованог криминала са одређеним типовима незаконитих активности, независно од степена организације оних који су укључени у те активности и без обзира на њихову друштвено-политичку позицију (Мијалковић, 2012: 100).

Схватање организованог криминала кроз призму илегалних тржишта

Приступ разумевању организованог криминала који у први план ставља анализу организације и функционисања илегалних тржишта заснива се на чињеници да су управо илегална тржишта доминантан амбијент/миље у коме та врста криминала настаје и у коме се развија. У ствари, њихова веза је нераскидива и води закључку да илегална тржишта захтевају појаву организованог криминала, који на најбољи могући начин супституише државне органе и њихову функцију на легалним тржиштима.

Иако се делатности организованог криминала на илегалним тржиштима, с обзиром на његов лукративни карактер, првенствено односе на снабдевање одређеном робом или услугама, значајна је и његова улога пружања заштите и безбедности самим тржишним актерима. *Вакуум*, односно одсуство државне власти на њима доводи и до одсуства механизма којима се обезбеђује извршење неформалних, купопродајних и других тржишних уговора.

Другим речима, тамо где државни органи, територијално¹ или у одређеној сфери економских односа², нису у стању да снагом своје принуде обезбеде поштовање законских норми, долази до њихове супституције организованим криминалом, који својим механизмима пружа ванправну, криминалну заштиту.

Чињеница да субјекти који послују на илегалним тржиштима нису у стању да се самостално заштите, нити заштиту могу очекивати од државних органа, објашњава зашто су она привилегована подручја за контролу организованог криминала. Шелинг (Schelling) указује да је основна делатност организованог криминала коришћење *насиља* ради пружања *услуга заштите* илегалним, али и легалним привредним субјектима, које у првом реду подразумевају заштиту од *рекетирања* (изнуда, уцена, пљачки) других криминалних група (Fiorentini, 1995: 274). У ширем контексту, *услуге заштите* укључују и заштиту од пословне конкуренције на илегалном/легалном тржишту оних субјеката који су под његовим протекторатом. При томе треба имати у виду и да је сама заштитна улога организованог криминала монополског карактера и, као таква, не трпи конкуренцију – једна криминална група је територијално инкомпатибилна са другом групом исте или сличне криминалне оријентације.

Значајно је и да они експоненти организованог криминала који обезбеђују заштиту, корупцијом морају контролисати и локалне полицијске службенике, како би се заштитили од хапшења и процесуирања, али и од криминалних конкурената, преусмеравајући на њих фокус државне репресије оних које корупцијом контролишу.

На крају, принудни елементи односа организованог криминала и актера на илегалним тржиштима (*илегалних фирми*) јављају се и као потреба за повременим коришћењем насиља од стране првог, како би се очувала његова *репутација ауторитета* у односу на друге. Другим речима, пожељно је, с времена на време, демонстрирати силу како би се криминалној конкуренцији и учесни-

---

¹ Тако су, на пример, поједини делови државне територије у Мексику под искључивом контролом и надлежношћу нарко-кратела и у њима полиција и други органи државне власти нису присутни.

² Првенствено се мисли на купопродају одређене робе и/или услуга, као што су опојне дроге, људски органи или заштићене животињске врсте.

цима илегалних тржишта ставило до знања ко успоставља правила понашања и ко их спроводи.

У контексту наведеног, Гамбета (Gambetta) тврди да организовани криминал послује као *управљачка структура* усмерена углавном на *подземље*, тако да се његове активности не могу редукovati на просто снабдевање тржишта илегалном робом и/или услугама, те пружање заштите имовинских права тржишних субјеката и спровођење уговора/договора (Gambetta, 1993: 24.). Оне обухватају и стварање *баријера/препрека* за улазак других на илегална тржишта, односно филтрирање или спречавање других да узму учешће на њима. Саме *баријере* могу бити разноврсне – физичко насиље и примена силе према онима који покушавају да се укључе у незаконите тржишне активности, али и плаћање прописане суме новца (рекета) како би се добила *криминална лиценца*. Гамбетин став је да између пореза наметнутих од стране легитимних државних институција и изнуде, односно рекета наметнутог од стране организованог криминала, постоји однос *аналогije*.

Организовани криминал данас, по правилу, обухвата производњу и дистрибуцију широког спектра производа и услуга, како у легалним областима, кроз пласман и инвестиције *опраног новца*, тако и илегалним областима – од грађевинских активности, инвестиционог банкарства, до трговине наркотицима, илегалне коцке и клађења (Savona, Riccardi, 2015: 33–34). С обзиром на његову умешаност у процесе производње и дистрибуције разних производа и услуга, он се често поистовећује са *фирмама* (предузећима), постајући на тај начин предмет економских анализа, подједнако као и регуларне пословне фирме. Зато се тржишта добара и услуга, која су предмет деловања криминалних група, у принципу могу анализирати на сличан начин као и легална тржишта, с тим што је у овом случају реч о *економији криминала*.

Основна обележја и типови илегалних тржишта

Економска наука тржиште обично дефинише као укупност односа *понуде* и *тражње* који се на одређеном простору и у одређено време успостављају поводом размене *робе* и *услуга*. Другим речима, тржиште је друштвени амбијент у коме се редовно и до-

броволно размењују добра за новац, у условима конкуренције. Кључни појмови за његово разумевање су понуда и тражња, карактер предмета размене (да ли је реч о производима или услугама), средства која се користе у размени, као и економски закони којима се регулишу односи на њима. Тржиште није статично и непроменљиво; штавише, то је један динамичан организам у коме се континуирано одражавају бројне економске, али и друштвене, правне, природне и друге промене. У том смислу, дисциплине као што су социологија, економска историја (или историја економије), економска географија и маркетинг развиле су нова разумевања и схватања овог феномена (Ruiz, 2012: 61–77).

У ситуацијама у којима производи који су предмет размене, или сама размена, крше утврђене законске одредбе, говоримо о постојању илегалних тржишта. Илегалност тржишних трансакција, било да се ради о нелегалним производима или нелегалној размени легалних производа, искључује улогу државе на пољу дефинисања и заштите имовинских права тржишних учесника. Као сукцесивна последица спровођења незаконитих радњи, на илегалном тржишту изостаје и дефинисање и спровођење стандарда квалитета производа и услуга које на њему фигурирају, чиме се већ постојећа проблематика додатно усложњава.

Криминалне организације своје активности на криминалном тржишту изводе на сличан начин на који то раде законити субјекти на легитимном тржишту, због чега се њихове делатности неретко пореде са легалним – и једни и други теже стицању профита продајом робе и услуга и користе део оствареног профита да би платили људе који раде за њих. Новац се инвестира у куповину нових технологија и опреме, запошљавање новог особља и/или побољшавање постојећих људских ресурса да би се унапредила продуктивност. И једни и други своја улагања деле на различита поља како би повећали профите и проширили се на нова тржишта – географски или тржишта нових производа. Међутим, криминални и легални тржишни субјекти се међусобно значајно разликују у модалитетима својих ризика и шанси на тржишту (Arlacchi, 2001: 15). У том смислу, криминална удружења могу да нуде илегалне услуге и робу, могу користити насиље, застрашивање и корупцију, те инфилтрирати значајна, незаконито стечена средства у

легитимну економију кроз разне методе *прања новца*, доводећи легалне субјекте у неравноправан положај у односу на њих.

Осим тога, Андерсон указује и на постојање одређених институционалних (државних) фактора који могу довести до фаворизовања организованог криминала у односу на легалне тржишне субјекте (Fiorentini, 1995). Тако, висок степен законске и сваке друге државне регулације повећава трошкове усклађености пословања легалних фирми са постојећим регулаторним нормама, односно прописима, што их може подстаћи да поједине активности преместе на илегална тржишта, на којима имовинска права и примену уговора/договора дефинише организовани криминал. Штавише, фирме које послују на илегалним тржиштима углавном бележе пораст тржишног удела услед нижих трошкова пословања. Поред тога, позивајући се на Танзија, Андерсон истиче да се државна регулатива углавном примењује заједно са високим степеном бирократске дискреције, чиме се пружа снажан подстицај потенцијално продуктивним тржишним ресурсима за примену корупције. Чињеница да се коруптивни механизми ефикасније и економичније примењују када су усмерени на крупне, монополске субјекте или удружене споразуме, с обзиром да се на тај начин избегава непотребно трошење ресурса, представља подстицај криминалним организацијама за стицање одређеног степена контроле над расподелом јавних ресурса.

Легални субјекти узимају капитал од банака плаћајући официјелне камате, што не чине они који користе криминални профит да би задовољили своје потребе за ликвидношћу и капиталом. Наравно, криминална удружења се, с друге стране, излажу великом ризику у поређењу са субјектима који обављају легалне послове – чињеница да се понашају незаконито излаже их опасности од лишења слободе и заплена капитала, као резултата акције државних органа задужених за сузбијање злочина. У том контексту, Порте (Portes) и Холер (Haller) истичу да недостатак правне заштите тржишних учесника, опасност од судског гоњења узрокован незаконитим активностима, као и одсуство друштвеног легимитета током тржишне размене, представљају круцијалне тачке раздвајања илегалних од легалних тржишта, у првом реду у погледу њиховог функционисања и организације (Portes, Haller, 2005: 409).

Врсте илегалних тржишта

Вишеструки карактер феномена незаконитог поступања на тржиштима уопште онемогућава разликовање легалних од илегалних тржишта по основу *врсте/особености робе* која је предмет размене. Уместо тога, пажњу треба фокусирати на идентификовање различитих облика, односно типова илегалних тржишта, при чему се као критеријум класификације узима карактер, односно *природа илегалног поступања*. Посебан допринос у таквом проучавању дају Бекерт (Beckert) и Вајнер (Wehinger) који, узимајући у обзир специфичне изворе незаконитости, дају типологију у оквиру које разликују четири основна типа илегалних тржишта (Beckert, Wehinger, 2012: 4):

- 1) тржишта чија незаконитост проистиче из производње специфичне робе или услуга, ван законских одредби и прописа;
- 2) тржишта незаконите тржишне размене легалних производа;
- 3) тржишта незаконите тржишне размене као последице промета украдених и/или фалсификованих производа;
- 4) тржишта чија незаконитост проистиче из кршења регулаторних тржишних норми.

Прва два типа илегалних тржишта заснована су на незаконитој тржишној размени – код њих је процес размене производа/услуга сам по себи илегалног карактера, независно од карактера производа/услуга. У друга два случаја илегална тржишта егзистирају унутар легалних тржишних токова.

Прва врста илегалних тржишта настаје кроз размену производа чија производња и промет укључују илегалне активности. Ту се, дакле, ради о илегалном процесу производње и промета и обухвата тржиште наркотика, дечје порнографије, дечје проституције, принудног рада и трговине људима. Производња и промет те робе и услуга строго су забрањени, због чега непоштовање самих забрана и њихова тржишна размена доводе до појаве илегалних тржишта.

Други тип илегалних тржишта односи се на легалне производе или услуге код којих је сама размена незаконита – када такви производи и услуге постану предмет размене, долази до настанка илегалних тржишта. Најбољи пример за то је трговина људским органима у циљу обављања трансплантације, што је законом забрањена делатност.³ На сличан начин се у појединим земљама дефинишу незаконитост проституције и њено смештање у оквире илегалног тржишта – инкриминишуће законске одредбе нису усмерене против самих сексуалних односа, већ наметања финансијских захтева унутар њих, односно против њиховог потржишњења (комодификације). У појединим случајевима, попут трансфера људских органа, производња добара (односно, њихово уклањање) може се сматрати илегалном уколико је намењена продаји. Међутим, супротно тржишту типа 1, забрана производње се не примењује на категорију самих производа или услуга као таквих. Другим речима, сами производи или услуге у овом случају нису *a priori* незаконити, али је *a prior* незаконита њихова појава на тржишту.

Размена производа такође може бити илегална уколико су предмет тржишне размене фалсификовани и незаконито стечени производи (прибављени крађом, утајом, проневером, разбојништвом, односно пљачком) и то је *трећи тип илегалних тржишта*. У бројним случајевима копирање производа није забрањено законом све док се копија не користи у комерцијалне сврхе, што у пракси представља изузетак – циљ фалсификовања робе је углавном њихова даља продаја. Стога се генерално може рећи да производња и стављање у промет фалсификованих производа *ex definitio* представљају илегалну делатност. Заједничка карактеристика тржишта фалсификоване и украдене робе, као и њихово разликовање у односу на претходна два типа, јесте у томе што је производња поменутих категорија робе (оригиналних производа који су предмет крађе или фалсификовања) у потпуности легална, због чега се правни приговори не односе на саму размену добара из ових кате-

---

³ У 2010. години у свету је евидентирано 106.879 трансплантација разних органа, при чему се процењује да је број оних у којима су органи прибављени на незаконит начин већи од 10%. Светска здравствена организација сматра да тренутна, легална трансплантација органа покрива само 10% потреба (Campbell, 2012).

горија, већ искључиво на њихове *копије*, односно противправно одузете и присвојене примерке.

Коначно, *четврти тип* илегалних тржишта настаје као последица кршења правних прописа који регулишу производњу и дистрибуцију одређене робе или услуга. Примери тог типа илегалних тржишта јесу нелегално коришћење радне снаге, избегавање пореских обавеза и кршење еколошких и/или безбедносних стандарда у области производње и дистрибуције легалних добара. Поменута кршења закона изазивају трошкове који падају на терет трећих страна, попут државе, или узрокују штету по животну средину. Ипак, такве активности саме по себи не квалификују конкретне производе и/или њихову размену као незаконите. Илегална тржишта у овом случају постоје само као *одређена места дуж ланца производње и дистрибуције*, која су углавном неуочљива за друге учеснике, изван тог тржишног сегмента. У њиховом дефинисању посебну пажњу треба посветити тржишту за промет робе која је под заштитом *Конвенције о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре*⁴. Тако је, на пример, куповина предмета од слоноваче добијене на незаконит начин у потпуности легална у знатном броју земаља и не представља део илегалног тржишта (Walker, 2013). Међутим, велики трговци, који свесно увозе такве производе без неопходних сертификата земље извоза и укључују их у малопродају, учествују у илегалним активностима. Најбољи пример кршења законских прописа које доводи до штете по државне интересе јесте илегално тржиште цигарета, с обзиром на значајне губитке пореских прихода од наплате акциза.⁵

Може се закључити да је прве две групе илегалних тржишта прилично лако разликовати, с обзиром да су углавном видљиве

---

⁴ *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, потписана у Вашингтону 1973. године, допуњена у Бону 1979. године.

⁵ Тако је, на пример, 2002. године Европска заједница тужила америчке дуванске компаније због удруживања са криминалним организацијама у кријумчарењу њихових производа, што је резултирало годишњим губитком пореза и царина у Европској унији од више милијарди евра (The Organized Crime Situation Report 2004, 2004: 31). У јулу 2004. „Филип Морис интернешенел“ је објавио да је постигао споразум са Европском комисијом, по којем ће им платити милијарду долара и предузети мере за контролу шверца својих производа. Заузврат, Европска комисија је одустала од судског спора. *Marlboro Man does billion dollar deal on smuggling with Europe – ASH demands to know why UK is not included?*, <http://www.ash.org.uk/html/press/040709.html>

за тржишне учеснике. Супротно томе, трећи и четврти тип су прилично испреплетани са законитим формама тржишних трансакција, што их чини мање уочљивим.

Вредност добара, конкуренција, сарадња и насиље на илегалним тржиштима

Да би тржиште нормално функционисало, потребно је стабилно окружење, односно предвидљивост понашања тржишних учесника (Timmerr, Falcon, Perason, 1983). Другим речима, тржиште захтева транспарентност, антиципацију и прилагодљивост својих партиципаната (Reeves, Deimler, 2011), што важи како за законита тако и за незаконита тржишта. У том смислу, Бекерт и Вајнер (Beckert, Wehinger, 2012: 8) идентификују три основна фактора чији дисбаланс доводи до тржишне нестабилности и поремећаја координације активности тржишних учесника. Реч је о *проблемима процене вредности, конкуренције и сарадње*. Томе бисмо додали примену насиља на илегалном тржишту, као често кључног регулаторног фактора који представља својеврсну супституцију државних органа надлежних за контролу и поштовање законских норми, које уређују легална тржишта.

Вредност и квалитет робе/добара на илегалном тржишту

Стварање вредности одређених врста добара, које је од виталног значаја за опстајање у конкурентској борби на легалним тржиштима, на илегалним је углавном ирелевантно – на њима је вредност производа/услуга за учеснике на страни тражње несумњива (рецимо у случају трансплантације органа, дечије порнографије и трговине наркотицима), или пак илегална тржишта користе успостављене вредности производа на легалним тржиштима (нпр., фалсификована роба широке потрошње). Ограничења у *ендогеном* стварању вредности на илегалним тржиштима углавном произилазе из потешкоћа које настају при коришћењу активности оглашавања и других маркетиншких мера на илегалним тржиштима. Другим речима, недостатак маркетиншких инструмената утиче на чињеницу да су она углавном вођења *законима тражње*.

Проблеми процене квалитета робе су од посебног значаја за тржишта која припадају првом и другом типу, док на тржиштима фалсификоване робе (тип 3) могу постојати импровизоване категорије производа, с обзиром на њихов квалитет. Одсуство потешкоћа у процени стандарда квалитета постоји само у случају одређених категорија производа на тржишту типа 4.⁶

Најзначајнији начин смањења несигурности у погледу квалитета производа на илегалним тржиштима јесте стварање *позитивне репутације кроз персонализацију мрежа продавац–купац*, тј. обављање купопродајног односа у коме је кључно међусобно познавање учесника, из кога произилази и однос међусобног поверења. Примера ради, на илегалном тржишту наркотика долази до формирања мрежа дилера и корисника између којих постоји однос поверења на коме се заснива будућа сарадња, због чега сами дилери показују повећан интерес за обезбеђивање предвидивог квалитета производа који пласирају.

Одвијање трансакција на илегалним тржиштима често не захтева решавање проблема процене квалитета пре, или у тренутку купопродајног односа. Уместо тога, долази до померања овог проблема – купци ће тек након куповине сазнати да производ не поседује очекиване особине. Неизвесност у погледу квалитета може бити прихваћена само у ситуацијама изнуђеног или свесног незнања купаца – осећај безнадежности приликом куповине може се јавити као последица недостатка алтернативног производа на легалном тржишту (нпр. трансплантација органа) или недостатка финансијских средстава за његову куповину (нпр. фалсификовани лекови) – овде се купци налазе у таквој ситуацији да су принуђени на куповину оног што му се нуди, без могућности избора (Рисимовић, Бошковић, 2018: 26–43).

Конкуренција на илегалном тржишту

Понуда и тражња на тржишту нису изоловани феномени и на њих утиче веома велики број фактора. И сама понуда утиче на тражњу, као што и тражња са своје стране утиче на понуду. Дело-

---

⁶ Као пример се може узети илегално тржиште цигарета, на коме се врши промет стандардизованих производа, уз избегавање обавезе плаћања пореза на промет, односно, на илегалан начин се обавља промет легалних производа.

вање понуде и тражње на тржишту се испољава кроз конкуренцију, као унутрашњу моторну снагу сваког тржишта. Тржишна конкуренција посматрана само са стране понуде се јавља као супарништво између учесника у понуди робе, с циљем сваког учесника да тржиште своје робе прошири на рачун других понуђивања/учесника. Међутим, дефиниција конкуренције мора узети у обзир и другу страну – страну тражње, с обзиром да особине и реакције тражње такође утичу на карактеристике тржишне конкуренције. Здрава конкуренција је стање тржишта које позитивно утиче на повећање продуктивности, квалитет производа, смањење цена, бољу понуду итд. Антипод здравој (лојалној) конкуренцији јесте нелојална конкуренција; предуслов за њен настанак је пословање два или више пословних/тржишних субјеката на начин којим се крше обичаји здраве конкуренције, са циљем стицања предности у односу на конкуренте.

Утицај конкуренције као регулаторног фактора на илегалним тржиштима је знатно ограниченији у односу на легална тржишта. Кључни разлог неефикасности или ограничене ефикасности у овом случају јесте (не)транспарентност тржишних процеса на илегалним тржиштима – добављачи/снабдевачи, подједнако као и купци, не могу извршити једноставну и ефикасну процену односа квалитета и цене конкретне робе или услуге, као што је то случај са легалним тржиштима. Другим речима, недостатак транспарентности о квалитету производа смањује и доступност информација о њиховој цени, што додатно нарушава конкурентске односе. Још једна препрека развоју конкурентских тржишних структура на илегалним тржиштима типа 1 и 2 јесте одсуство рекламних активности и немогућност отворене понуде производа.

Када је реч о тржишној конкуренцији, и на илегалним тржиштима, као и легалним, актери настоје да је избегну. Чињеница да се на њима не могу применити легална средства заштите условљава алтернативна решења. Најчешће је то *корупција* – она може довести до манипулација у области конкуренције између илегалних фирми, или пак и легалних, где се једна страна ослања на такву праксу док друга то не чини. Корумпиране државне агенције, односно појединци у њима, одустају од спровођења закона против илегалних активности фирми у замену за удео стеченог профита или одређену накнаду. С друге стране, они субјекти који кроз ко-

руптивне механизме са њима не сарађују бивају изложени различитим санкцијама државних органа.

Поред корупције, на илегалним тржиштима се проблем конкуренције решава и *насиљем*. Страна која га примењује принуђује другу страну – конкурента или потенцијалног конкурента – да се повуче са тржишта, што као *ultima ratio* укључује и његову физичку елиминацију/ликвидацију. Поједине врсте илегалних тржишта, попут тржишта наркотика, по правилу функционишу по принципу *монопола* и не трпе ниједан облик конкуренције, док је насиље чест модус решења проблема ове врсте.⁷

Поверење међу тржишним учесницима

Актери на илегалним тржиштима суочени су са проблемима *сарадње*, услед бројних ризика који се јављају у процесу размене, посебно када је реч о (не)извршењу, односно (не)поштовању уговора. Тај проблем, значајан и на тржиштима која послују легално, посебно је присутан на илегалним тржиштима у условима одсуства државне заштите у области имовинских права и спровођења уговора. С једне стране, они морају бити вешти у операцијама *прикривања* свог пословања од државних власти, док у исто време, како би уопште могли да послују, морају ступати у интеракцију са осталим (илегалним) учесницима, што додатно повећава ризик од откривања.

Специфичност илегалних тржишта јесте да се сарадња учесника на њима великим делом мора заснивати на *поверењу* као основном предуслову успешне размене, за разлику од легалних тржишта, на којима се размена одвија под контролом државе. Проблем (не)поверења доводи до тога да се процес купопродаје на илегалним тржиштима у много већој мери мора одвијати у оквиру мрежа, при чему треба имати у виду да је формирање *персонализованих мрежа*, заснованих на личним односима и познанству, због већег степена ризика знатно захтевније у поређењу са трансакцијама на легалном тржишту. У том смислу, илегална тржишта се од легалних могу разликовати на основу неусвајања формалних, *безличних облика трансакција*, у којима је услед глобалне

---

⁷ Види следећи део, који се односи на насиље као регулаторни фактор илегалних тржишта.

(интернационалне) комуникације и дистрибуције добара немогуће персонализовано пословање.

Као гарант безбедног укључивања у илегалне тржишне трансакције, поверење се често заснива на постојању веродостојних и препознатљивих *сигнала (индикатора) поузданости* тржишних актера, као неопходног услова даљег функционисања тржишног (купопродајног) односа, као и интензивном праћењу таквих сигнала на страни учесника који пружају поверење. Такви сигнали се могу представити кроз време проведено у затвору (затворски стаж и његова дужина су позитиван сигнал поузданости партнера), тетоваже (при чему врста тетоваже има посебан значај), репутацију поузданости која је настала као резултат претходних сусрета и сл.

Поверење на илегалним тржиштима додатно је пољуљано применом симулованих операција (псеудооперација) куповине/продаје робе/услуга, као доказном радњом у криминалистичким истрагама њихових незаконитих активности (Маринковић, 2010: 495). На тај начин један партиципант купопродајног или посредничког илегалног односа, осим ризика да ће бити изигран од стране крими-партнера, истовремено сноси и ризик да овај други у ствари није онај за кога се издаје, већ полицијски агент који делује под легендом како би обезбедио доказе и процесуирао га.

Насиље на илегалном тржишту као регулаторни фактор

Може се рећи да је насиље чест пратилац илегалних тржишта – у неким случајевима, попут *нарко-тржишта*, оно је веома фреквентно, док је у другим присутно у мањем обиму или је резултат спорадичних инцидената, као што је случај са тржиштем фалсификованих производа или заштићених биљних/животињских врста. Готово по правилу, оно је у директној вези са законском регулативом, односно забраном промета одређене робе или супстанци и активностима државних органа у спровођењу таквих закона, док су случајеви где су својства саме робе/услуга узрок насиља спорадични (Jacques, Allen, 2015: 88). У том смислу најрепрезентативније је нарко-тржиште – дилема да ли је насиље на њему резултат психоактивног дејства дроге на конзументе или, пак, организације и начина функционисања, отклоњена је низом истражи-

вања која су недвосмислено показала доминацију другонаведеног фактора (Werb et al., 2011: 87).

На илегалном тржишту изостаје примена закона и судско решавање спорова (Маринковић, 2015: 1713–1730). Они који су на њему преварени, покрадени, опљачкани или повређени не траже помоћ и заштиту државних органа, већ себи дају за право да сами, применом силе, надокнаде штету или се освете за нането зло. У делу које је вероватно најутицајнији научни рад свих времена када је реч о феномену насиља и наркотика, Голстајн (Goldstein) је показао да кључ проблема лежи у начину устројства и функционисања илегалног тржишта, дефинишући концепт *системског насиља као традиционално агресивног обрасца интеракције у процесу дистрибуције и коришћења наркотика* (Goldstein, 1985: 493–506).

У покушају да класификују различите врсте системског насиља, Жак (Jacques) и Рајт (Wright) су издвојили два његова облика, и то: 1) *пљачкашки (предаторски)* и 2) *осветнички* (Jacques, Wright, 2008: 221–253). Пљачкашки модел има две подврсте. Прва подразумева вршење разбојништва, односно насилно одузимање имовине преступника на нарко-тржишту; према схватању његових носилаца, илегални трговци дрогом су идеалне жртве – вероватноћа да контактирају органе реда због извршеног кривичног дела једнака је нули. У том смислу, ти преступници сматрају да је рационалније опљачкати криминалне структуре и појединце него грађане који поштују закон.⁸ Друга врста предаторства је резултат сукоба нарко-трговаца око територије и успостављања монополског положаја. Тај облик насиља се манифестује кроз конкуренцију дилера на улицама, у суседствима или око одређених купаца и објеката. Ради се о веома важном питању, с обзиром да су одређене територије уносније или мање ризичне од осталих за продају дрога (Jacobs, Wright, 2006: 1–7). Наравно, нико није законски власник нити има мање ексклузивно право да на одређеном подручју продаје наркотике, већ се ради о питањима која су изван закона. Насилни, територијални спорови настају када појединци или орга-

---

⁸ Један од њих рекао је: „Све што сам урадио била је пљачка дилера дроге... они неће позвати полицију. Шта ће им рећи? Опљачкали су ме и однели дрогу?“ (Jacques, Allen, 2015: 90).

низације настоје да освоје контролу над територијом коју друга страна сматра својом.

Осветнички модел системског насиља произилази из односа нарко-тржишта са државним институцијама за спровођење закона. Наиме, у систему у коме се поштује закон, жртве криминала се за помоћ могу обратити полицији или правосудном систему. За разлику од њих, илегални трговци наркотицима избегавају комуникацију са органима реда. Као резултат таквог понашања, преступници имају много више разлога за примену неформалне правде, укључујући насилне борбе, одмазду, освете и убиства (Jacques, 2010: 186–205). Куни (Cooney) сматра да је за овакво стање на нарко-тржишту адекватан термин *виртуелна анархија*, као питање рационалности избора и одмеравања потенцијалне штете и користи алтернативних линија деловања тржишних субјеката (Allen, 2015: 87–99). У том смислу, трговци наркотицима се, када се нађу у улози жртве, одлучују за неформално поступање и *узимају закон у своје руке*, сматрајући да им државни инструменти заштите и постизања правде не могу бити од користи, те да чак могу бити и кажњени за своје незаконите поступке без обзира на улогу жртве у конкретном случају. С друге стране, и сами полицијски службеници сматрају да жртве које потичу из криминалног миљеа не заслужују њихову помоћ (Klinger, 1997: 291; Jacques, Wright, 2013: 14).⁹

---

⁹ Жак и Рајт су утврдили и да појава и раширеност илегалног тржишта дроге у срединама у којима је насиље већ присутно или укорењено значајно повећава степен насиља и злочина, што није случај са мирнијим заједницама (Jacques, Wright, 2013: 575). Такође, Жак и Ален (Allen) истичу и да интензивирање полицијских акција на нарко-тржишту значи већи број инфилтрираних тајних агената, доушника и псеудокуповина, што доводи до повећаног насиља, учесталих одмазди, напада и убиства (Jacques, Allen, 2015: 88). О чему се овде ради? Примопредаје дроге и новца се, у условима повећаног полицијског присуства које интензивира опасност од откривања, реализују по убрзаној процедури, с циљем да се умање шансе да буду уочене. Тиме се стварају добре прилике за преваре разних врста – трговци имају мање времена да провере и преброје новац, а купци не могу детаљније да погледају количину робе и њен квалитет.

Закључак

Иако је тешко проценити њихову финансијску тежину, с обзиром на прикривеност испољавања, плуралитет субјеката и модалитет робе и услуга на њима, сматра се да илегална тржишта данас премашују вредност од хиљаду милијарди америчких долара. Са политичког становишта, њихово постојање представља значајан изазов за сваку државу и правни систем понаособ, као и међународну заједницу у целини. Исто тако, оно тангира и питање моралности тржишних партиципаната, због чега је неопходно размотрити и шири, социјални аспект овог феномена. Игнорисање постојања илегалних тржишта искључује могућност стицања нових сазнања о њима, истовремено отежавајући разумевање и самих легалних тржишта.

Приступ разумевања организованог криминала који у први план ставља анализу организације и функционисања илегалних тржишта, заснива се на чињеници да су управо илегална тржишта доминантан друштвени амбијент у коме он настаје и у коме се развија. Успешно функционисање илегалних тржишта захтева присутност организованог криминала, који постаје пандан државних органа и њихове функције на законитим тржиштима. Посебно је важно да се криминалне групе на илегалним тржиштима не задовољавају простим снабдевањем робе, већ узимају и улогу регулаторног и надзорног тела у спровођењу тржишних трансакција.

Вишеструки карактер феномена незаконитог поступања на тржиштима уопште, онемогућава разликовање легалних од илегалних тржишта по основу карактера производа који су предмет размене. Уместо тога пажњу треба фокусирати на идентификовање различитих облика, односно типова, илегалних тржишта. У том смислу, закључак је да се нека илегална тржишта заснивају на незаконитој тржишној размени, независно од карактера производа/услуга који се на њима нуде, док друга, пак, егзистирају унутар легалних тржишних токова. Такав приступ за последицу има разликовање четири типа илегалних тржишта – тржиште робе или услуга чији су производња и промет строго забрањени (нпр., тржиште наркотика или дечје порнографије), тржиште легалних производа или услуга чија је размена незаконита (нпр., трговина људским органима у циљу обављања трансплантације), тржиште

незаконите размене као последице промета украдених и/или фалсификованих производа и, на крају, тржиште чија незаконитост проистиче из кршења регулаторних тржишних норми.

Анализа илегалних тржишта, једнако као и легалних, захтева идентификацију фактора који доводе до транспарентности и антиципације тржишних трансакција, као и прилагодљивости тржишних партиципаната, као његових кључних обележја. Као три основна фактора чији дисбаланс доводи до тржишне нестабилности и поремећаја координације активности тржишних учесника издвајају се проблеми процене вредности, конкуренције и сарадње. Стварање вредности одређених врста добара, које је од виталног значаја за опстајање у конкурентској борби на легалним тржиштима, на илегалним је углавном ирелевантно, с обзиром на чињеницу да је вредност производа/услуга за учеснике на страни тражње несумњива (нпр., органи за трансплантацију), или се, пак, користе вредности производа установљене на легалним тржиштима (нпр., фалсификована роба широке потрошње). С друге стране, и конкуренција као регулаторни фактор има ограничен утицај на илегалним тржиштима, с обзиром на нетранспарентност тржишних процеса који у великој мери ограничавају успостављање реципрочног односа квалитета и цене робе/услуга. При томе треба узети у обзир и да се учесници тржишних трансакција на њима у великој мери користе корупцијом и насиљем као методама елиминације конкуренције.

На крају, али свакако не мање важно, анализа илегалних тржишта као кључни фактор који дефинише њихову организациону структуру идентификује проблем сарадње тржишних актера, која се великим делом заснива на међусобном поверењу тржишних учесника. Проблем сарадње, односно (не)поверења, у овом случају доводи до тога да се процес купопродаје на илегалним тржиштима доминантно одвија у оквиру персонализованих купопродајних мрежа, заснованих на личним односима и познанству.

Литература

1. Beckert, J., Wehinger, F. (2012). In the shadow: illegal markets and economic sociology. *Socio-Economic Review*, 11(1): 5–30.

2. Campbell, D., Davison, N. (2012). Illegal kidney trade booms as new organ is 'sold every hour', *The Guardian*, 27 May 2012; guardian.co.uk/world/2012/may/27/kidney-trade-illegal-operations-who, доступан 12. 11. 2015.
3. Fiorentini, G. (1995). Oligopolistic Competition in Illegal Markets. *The Economics of Organized Crime*, Cambridge University Press, Cambridge.
4. Savona, E. U., Riccardi, M. (Eds.) (2015). From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe, Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio, Transcrime, Università degli Studi di Trento, Trento.
5. Gambetta, D. (1993). *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*. Harvard University Press, Cambridge.
6. General Assembly of the United Nations, *Thematic Debate of the 66th session of the United Nations General Assembly on Drugs and Crime as a Threat to Development On the occasion of the UN International Day against Drug Abuse and Illicit Trafficking*, 26 June 2012 – New York, <http://www.un.org/en/ga/president/66/Issues/drugs/drugs-crime.shtml>, доступан 12. 12. 2015.
7. Goldstein, P. J. (1985). The drugs/violence nexus: A tripartite conceptual framework. *Journal of Drug Issues*, 15: 493–506.
8. Jacobs, B. A., Wright, R. (2006): *Street justice: Retaliation in the criminal underworld*. Cambridge University Press, New York.
9. Jacques, S., Allen, A. (2015). Drug Market Violence: Virtual Anarchy, Police Pressure, Predation, and Retaliation. *Criminal Justice Review*, 40(1): 87–99.
10. Jacques, S., Wright, R. (2013). How victimized drug traders mobilize police. *Journal of Contemporary Ethnography*, 42: 545–575.
11. Jacques, S., Wright, R. (2008). The relevance of peace to studies of drug market violence. *Criminology*, 46: 221–253.
12. Jacques, S. (2010). The necessary conditions for retaliation: Toward a theory of non-violent and violent forms in drug markets. *Justice Quarterly*, 27: 186–205.

13. Маринковић, Д. (2010). *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе (Combating organized crime – special investigative methods)*. Прометеј, Нови Сад.
14. Маринковић, Д. (2015). Илегална тржишта – процене глобалних прихода, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, год. (49)4: 289–307.
15. Marlboro Man does billion dollar deal on smuggling with Europe – ASH demands to know why UK is not included?; <http://www.ash.org.uk/html/press/040709.html>, 15. 11. 2015.
16. Мијалковић, С. (2012). Методолошки оквир једног научног истраживања организованог криминала и тероризма. *Безбедност*, 54(2): 96–114.
17. Portes, A., Haller, W. (2005). *The Informal Economy*, [http://garrido.pe/lecturasydocumentos/PORTES%20%20HALLER%20\(2005\)%20the%20informal%20economy.pdf](http://garrido.pe/lecturasydocumentos/PORTES%20%20HALLER%20(2005)%20the%20informal%20economy.pdf), доступан 2. 1. 2016.
18. Рисимовић, Р., Бошковић, А. (2018). Неовлашћено стављање у промет опојних дрога злоупотребом интернета. *Безбедност*, 60(3): 26–43.
19. Ruiz, Diaz, C. A. (2012). Theories of markets: Insights from marketing and the sociology of markets. *The Marketing Review*, 12(1): 61–77.
20. Reeves, M., Deimler, M. (2011). Adaptability: The New Competitive Advantage, *Harvard Business Review*, July–August 2011 Issue; <https://hbr.org/2011/07/adaptability-the-new-competitive-advantage>
21. Timmer, C. P., Falcon, W. P., Pearson, S. R. (1983). *Marketing Functions, Markets, and Food Price Formation*, Food Policy Analysis, Published for the World Bank, The Johns Hopkins University Press Baltimore and London, <http://web.stanford.edu/group/FRI/indonesia/documents/foodpolicy/chapt4.fm.html>, доступан 20. 12. 2015.
22. UNODC (2011). *World Drug Report 2011*. United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, New York.
23. Walker, J. F. (2013). Rethinking Ivory: Why Trade in Tusks Won't Go Away. *World Policy Journal*, <http://www.worldpolicy.org/journal/summer2013/rethinking->

- ivory-why-trade-in-tusks-won't-go-away, доступан 12. 11. 2015.
24. Werb, D., Rowell, G., Guyatt, G., Kerr, T., Montaner, J., Wood, E. (2011). Effect of drug law enforcement on drug market violence: A systematic review. *International Journal of Drug Policy*, 22: 87–94.

Structure and Dynamics of Illegal Markets Within the Spectrum of Organized Crime

Abstract: *Illegal market, similar to the legal one, is the field of social relations in which production, exchange, sale and consumption of goods and services are carried out, the difference being that products/services that are exchanged or the exchange itself violate the established legal provisions. The significance of their research arises from the fact that huge financial assets are accumulated in illegal markets, while ignoring their existence to say the least means ignoring the problem of organized crime and makes understanding of even legal markets more difficult.*

The approach to explain organized crime by the analysis of structure and functioning of illegal markets is based on the fact that the illegal markets are the dominant social setting where this kind of crime is generated and developed. Multiple character of the phenomenon of illegal market conduct in general makes it impossible to distinguish legal from illegal markets based on the character of products being exchanged. The focus should instead be on identifying various forms, i.e. types of illegal markets. Also, normal functioning of the market requires transparency and anticipation of market transactions, as well as adaptability of market participants. The three main factors whose disbalance leads to market instability and disturbance of coordination of activity of market participants are the problems of assessment of value, competition and cooperation.

Key words: *notion of illegal market, types of illegal markets, organized crime, drug trafficking, value estimate, coordination and cooperation in illegal market, violence in illegal market*